

*Крекотень Ірина Михайлівна
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Соціальний захист населення, як невід’ємна складова економічної системи, не виникає автоматично. Створення системи соціального захисту з максимальним урахуванням усього розмаїття потреб та інтересів окремих осіб і верств населення, яка б забезпечувала людину від соціально-економічної деградації та сприяла укоріненню соціальної, економічної, політичної стабільності у суспільстві – одне з найважливіших функцій держави за умов нинішньої нестабільності [1]. При чому основне завдання цієї системи полягає в обмеженні та нейтралізації негативних соціально-економічних явищ та процесів, що закономірно вимагає створення ефективної системи соціального страхування.

У сучасній науковій літературі все більш поширеними стають думки, що в умовах глобалізації держави мають вживати заходи з деякого скорочення соціальних програм, проводячи паралелі між зниженням темпів економічного зростання в країнах Європи та високими соціальними видатками [2]. Однак, подібні питання можуть виникати лише у тих країнах, що уже досягли високого рівня соціального захисту та мають активно налаштоване населення, що здатне свідомо приймати участь у реалізації соціального страхування, використовуючи при цьому як державні так і недержавні інституції. Якщо в країнах європейської цивілізації, з притаманним їм індивідуалізмом, переважна частина населення погоджується із власною відповідальністю за свій вибір, то в Україні у масовій свідомості укорінено тільки соціальну відповідальність держави [3]. Здійснення трансформації соціальної відповідальності держави у соціальну відповідальність суспільства вимагає тривалих та складних інституційних перетворень. У короткостроковій перспективі забезпечити мінімальний рівень соціальних гарантій, за сучасних вітчизняних реалій, здатна лише держава. Відповідно, це вимагає формування дієвого механізму державного соціального загальнообов’язкового страхування.

Існуюча система державного соціального страхування має низку недоліків. Спираючись на думки експертів з даного питання, ми можемо визначити найбільш проблемні. Насамперед, наявність надлишкових функцій, що не лише обтяжують систему соціального страхування, роблячи її занадто громіздкою, але і створюють підґрунття для нецільового використання коштів [4]. Дана проблема породжується збереженням у системі соціального страхування України так званих нестрахових принципів, що знаходять прояв у безадресному характері страхових виплат та відсутність прямого зв’язку із втратами громадянами доходів.

Наступною проблемою чинної системи соціального страхування є необхідність вдосконалення організаційного-адміністративного забезпечення їх діяльності, що донедавна здійснювалося відповідними фондами. Кожен окремих вид соціального страхування (крім медичного, який не був запроваджений в обов’язковому порядку в Україні) має свій фонд і закон, що регулює його діяльність:

- Пенсійний фонд України, Закон України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування», №1058;
- Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Закон України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» (втратив чинність із 01.01.2015 р.), №2240;
- Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та

професійних захворювань, Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», №1105;

– Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», №1533.

Довгий час кожен окремих фонд реалізовував соціальне страхування самостійно, незалежно один від іншого. Роботодавці сплачували страхові внески кожному окремому фонду, але з 2011 року за ініціативи Пенсійного фонду всі внески поєднали в єдиний соціальний внесок. При цьому фонди продовжили працювати окремо, надаючи застрахованим особам і підприємствам види соціальних послуг.

Соціальна реформа, що набрала чинності 01 січня 2015 року, внесла корективи до соціального законодавства. У результаті Законом України №77-19 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» запроваджене наступне:

– Пенсійний фонд і Фонд соціального страхування на випадок безробіття залишаються працювати окремо один від одного, відповідно до законів №1058 і №1533, здійснювати надання страхових послуг і виплат як і раніше;

– Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності і Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань реорганізовано шляхом злиття і утворення нового Фонду соціального страхування. Отже, з 01.01.2015 року в Україні функціонує новий Фонд соціального страхування, що діє на підставі Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» №1105 в новій редакції з 01.01.2015 року.

Таке реформування було спрямоване на зменшення витрат на обслуговування діяльності фондів страхування та на підвищення ефективності управління ними. Повноцінна робота нового Фонду вимагає деякого часу, протягом якого будуть узгоджені юридичні аспекти, пов'язані із його запровадженням, тому на такий перехідний період продовжують свою роботу Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності і Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Основними джерелами коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування є внески роботодавців і застрахованих осіб. Розмір єдиного внеску на ЗДСС встановлюється Верховною Радою України. Пропорції розподілу ЄСВ за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Соціальне страхування ґрунтується як на принципі солідарності застрахованих осіб, так і на принципі їх власної відповідальності за свій матеріальний стан при настанні страхових випадків. Наймані працівники поряд із роботодавцями беруть безпосередню участь у формуванні фінансової системи соціального страхування, але практична його реалізація знаходиться лише у початковому стані.

Страхові внески в Україні сплачуються в таких пропорціях: роботодавці – 91,3%, застраховані особи – 8,7%, що є одним з найнижчих показників в порівнянні з країнами Європи. Конвенцією Міжнародної організації праці №102 допускається участь застрахованих осіб у соціальному страхуванні у розмірі до 50% загальної суми фінансування.

Аналіз досвіду країн із ринковою економікою свідчить, що обов'язкова сплата застрахованою особою страхових внесків є невід'ємним елементом існуючих систем обов'язкового соціального страхування. Але розміри страхових внесків, що сплачують наймані працівники, в різних країнах обумовлені реальними соціально-економічними умовами, рівнем доходів населення, ступенем розвитку систем соціального страхування і мають різну долю до оплати праці.

Європейський досвід демонструє, що лише невелика кількість країн використовує верхню межу розподілу, встановлену Конвенцією МОП. Здебільшого використовується розподіл, за яким на найманих працівників покладено 20 – 30% загального розміру страхових внесків.

Що стосується навантаження на фонд оплати праці, то особливістю України в порівнянні з іншими європейськими країнами є не стільки загальні високі ставки нарахувань на фонд оплати праці, як інша пропорція їх розподілу між роботодавцями та застрахованими особами. Загальний розмір страхових внесків в Україні (41,21%) навіть дещо нижчий ніж в Німеччині, Франції, Австрії, Польщі, Угорщині (42 – 45%%). Але у порівнянні з іншими країнами ми маємо досить високу питому вагу розміру страхових внесків, що сплачують роботодавці, в загальному розмірі страхових внесків (91,3%) [5].

Оскільки джерелом фінансування Фонду соціального страхування є ЄСВ, основну частину якого і надалі сплачуватиме роботодавець, важливим є детінізація заробітної плати. Іншою проблемою є значна кількість населення, яка офіційно отримує мінімальну зарплатню.

Таким чином, підвищення рівня ефективності функціонування системи соціального страхування в Україні вимагає вирішення низки важливих завдань. Насамперед, відмови від нестрахових принципів, основними ознаками яких є безадресний характер та відсутність прямого зв'язку із втратою доходів громадянами, у діяльності фондів соціального страхування, що закономірно призведе до зменшення витрат, які безпосередньо не пов'язані із страхуванням. Першим кроком у цьому напрямку можна вважати відмову від фінансування санітарно-курортного лікування та оздоровлення застрахованих осіб, адже саме у даній сфері традиційно мали місце найбільші зловживання.

Реформування потребує система розподілу страхового внеску між роботодавцем та найманим працівником у напрямі скорочення частки роботодавця. Паритетна участь працівників та роботодавців у сплаті страхових внесків відповідає нормам Концепції реформування заробітної плати та документам МОП, якими допускається перерозподіл сплати страхових внесків між роботодавцями та найманими працівниками у рівних розмірах. Водночас це сприятиме зростанню соціальної відповідальності населення. Однак, такі заходи доцільно проводити лише за умови зростання реальних доходів населення та їх легалізації.

Література

1. Руженський М.М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України: монографія / М.М. Руженський. – К.: ІПК ДСЗУ, 2013. – 318 с.
2. Герасименко Г.В. Концепція соціальної держави: еволюція наукових поглядів і сучасні виклики / Г.В. Назарова – Вісник Хмельницького національного університету. – №3, 2012. – С. 202 – 205.
3. Лібанова Е.М. Соціальні проблеми модернізації української економіки / Е.М. Лібанова. – Демографія та соціальна економіка. – №1(17), 2012. – С. 5 – 21.
4. Модернізація системи соціального страхування в Україні. Аналітична доповідь / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2014. – 38 с.
5. Надрага В.І. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування як механізм компенсації соціальних ризиків / В.І. Надрага – Демографія та соціальна економіка. – №1(21), 2014. – С. 145 – 155.